

Tocilescu György régészeti felfedezései déli Dáciában.¹

A szomszéd Románia állami fellendülésével a régészeti irodalom terén is oly hatalmas lépéseket tesz, s annyi áldozatot hoz, hogy szinte irigykedéssel vehetünk azokról a Kárpáton innen tudomást. S mert nem csupán a szomszédsági helyzet kötelez erre az érdeklődésre; de a régi Dáciának a *Kárpátok* határlánczolatán messzi túl le a *Dunáig* terjedő horizonja is elodázhatatlan köteletségünké teszi mindazoknak, kik a rómaiak emlékeivel és művelődéstörténetével foglalkozunk. Sőt e tekintetben némi példaadást is nyerhetünk a terjedelemre s számarányra jóval kisebb szomszédtól, miután ott nemesak az államkormány osztogatja e czélra bőkezű segélyeit, de még a katonaságot is a régészeti ásátások szolgálatára használják s pazar kiadású publicatiókban értékesítik az ásátások gyümölcsét.

Nem esoda tehát, hogy a római régészet körében Románia az utolsó negyedszázad alatt bámúlatos sikerekre utalhat. S ezen meglepő felfedezések javarészét Tocilescu György, a bukaresti egyetem buzgó tanára, az országos múzeum igazgatója érdemeiül kell kiemelnünk, a ki különösen Dácia déli kerületének: az u. n. *Dácia Malvensisnek* helyrajzát és feliratkészletét bámúlatosan sok új adattal gazdagította. Kiválóan becses ezen felfedezések között a berlini szerződés értelmében Törökországtól Románia birtokába átszatolt Dobrudzsában, a *Csernavodától Küstendzsig*, vagyis a románok kedvencz tengeri fürdőjéhez: *Constanzához* vezető vasút közelében, *Adam Klissinél* felfedezett diadal-émlék. A *Tropaeum Traiani* néven a dáciai hadjárat

¹ *Fouilles et recherches archæologiques en Roumanie*. Communications faites à l'Académie des Inscriptions et belles lettres de Paris 1892—1899. Par Gr. G. *Tocilescu* Bucarest.

befejezésének emlékéül Krisztus után 107-ben emelt s a *Hadrianus* síremlékére (mai *Angyalvár*) emlékeztető hatalmas építmény egykori domborműveit, szobor-diszítványait felírataival együtt annyira szétszórták a középkor fergetegei, hogy azok együvé tartozóságát s egykori elhelyeztetését ma már felettébb nehéz megállapítani. Nem esoda tehát, ha éles ellentétek fejlődtek ki az emlékmű tanulmányozói közt s *Tocilescu György* első jelentése is majdnem olyan visszautasító fogadtatásban részesültek, mint a *Schliemannéi Troja* romjairól s különösen *Furtwängler*,¹ müncheni műtörténelmi tanár kiesinylőleg csökkenteni igyekezett az emlékmű szobrászati csoportozatainak jelentőségét.

Még szerencse, hogy a romániai kormány bőkezősége módot nyújtott Tocilescunak az ásatások folyamán arra is: hogy az archaeologia vezérférfiai előtt *Páris, Róma, London, Bécs* tudós köreiben felolvasásokkal terjeszthetné észleleteit s főleg a bécsi archaeologiai intézet vezetőit, így Bemdorf Ottó, Bormann archaeologusokat, *Niemann* jeles építészeti tanárt, a ki Bemdorffal Samothrakosban, Lykiában dolgozott, munkatársakul nyerheté.

Ez ismertetésemben azonban nagy munkájára nem terjeszkedek ki s csakis azon felolvasás sorozatot kívánom saját dáciai tanulmányaim szempontjából méltatni, melyekkel a párisi szépművészeti és régészeti akadémia (*Académie des inscriptions et Belles-Lettres de Paris*) négy ülésén 1892., 1893., 1896. és 1898. években méltó feltűnést keltett vala.

Az 1892. évi jelentésben utalva az *adamklissii* mausoleumszerű romról *Moltke* híres tábornoknak fiatal hadnagy korában 1838-ban írt leveleire, s mások turistikai feljegyzéseire az ásatásokat ismertette, bemutatva annak *Traianust* gyalog és lóháton (egy bárbaron átvágtatva) ábrázoló domborműveit is az építmény tetején állott trophaeummal, a „*Tropaeum Traiani*” és „*Ordo splendidissima municipii Tropaei*” felíratú documentumaival együtt. 1892. július 21-én a külső reliefek jellemzőbbjeiből a hátrakötött kezű foglyokat mutatja be egy katonai

¹ *Furtwängler* Intermezzi. Kunstgeschichtliche Studien. Leipzig und Berlin 1896.

elbocsátó diploma töredékeivel s azzal a feliratos táblával, mely *Constantinus* és *Licinius* társesászároknak a barbár népek visszaűzetése után tett határrendezési munkálatait s a *Toropaeum*-nak alapjából történt újraépíttetését örökíti meg. Az oltinai diploma szerint három *ala* és hat *cohors* képezte *P. Calpurnius Maser Caius Rufus* parancsnoksága alatt Moesia inferior helyőrségét. Ezen *alak* és *cohorsok* következők: I. Gallorum Flaviania et (2) I. Pannoniorum et (3) II. Hispanorum et Arvacorum; et I. Sugumbrorum veterana et (2) I. Bracorum Augustanorum et (3) I. Hispanorum veterana et (4) II. Mattiacorum et (5) Gallorum et (6) Ubiorum . . . Q. Fabio Barbaro, A. Caecilio consulibus. Az elbocsátás Kr. u. 99. augusztus 14-én, tehát épen a *dák háborúk kitörésekor történt*. Ép ily becses leletként emelhetjük ki Tocilescu azt a márványtábla-töredéket, mely értelmezése szerint a dáciai hadjáratban elesett vitézek névsorát lett volna hivatva megörökíteni. *Imp(erator) Caesar dei Nerae filius Nerva Traianus Augustus Germanicus Dacicus tribunicia potestate XIII consuli V. pater patriae in honorem et memoriam fortissimorum virorum qui bello Dacico pro republica morte occubuerunt fecit*. Mommsen szerint ugyan valószínűbb ezen záradék *praefectus coh. II. Batavorum*.

1898. július 22-én, miután már időközben *Dumba* Miklós bécsi főrendi tag költségen „*Monumental de la Adam Klissi*“ című monographiájának német kiadása is napvilágot látott, a déli Kárpátok hegysorosain át a mai Erdélybe, vagyis Felső-Dáciába vezető hadi utakat s azok őrállomásait mutatta be. Az Olt mentén Celeától, vagyis a rómaiak *Malvejától* a Tabula Peutingerianán megörökített állomások felkutatásával Tocilescu nekünk a Felső-Dáciában működő szaktársainak is hasznos szolgálatot tett, mert ide hátrább keresnünk kell a kapcsolatot a Kárpátokon kívül is s Dácia egykori szervezetéről csak akkor nyújthatunk tiszta képet: ha egész a Dunáig lemerőleg felölleljük, sőt tanulmányainkba bele is szőjjük *Tocilescu* ásátásainak s kutatásainak emez eredményeit.

¹ Corpus Inscriptionum Latinarum III. Supplem. Fasciculus tertius p. 1971. XXXI és Archaeol. epigr. Mittheilungen aus Oesterreich XI. 1887. pag. 25.

Ez idő szerint azonban távolról sem látjuk annyira tisztázottnak az útirányok s főleg a Kárpátokon át feltételezett kapcsolatok kérdését, hogy Tocileseu álláspontját mindenben magunkévá tehessük. Sok kiegészíteni valót látunk még az általa megszerkesztett térkép számára s főleg az alföldi sánczokról boldogúit Torma Károlynak kiadásra nem került térképei után kitűzött vonalak nekünk is nehéz munkát okoztak már, a nélkül azonban, hogy a biztos térképezés idejét eljöttnek ítélnék.

A legértékesebb részlete *Tocileseu* ez irányú munkásságának az oltvölgyi *burgariusok* és *veredariusok* katonai osztályától származó felíratok felfedezése¹ s a *törcsvári*-hágó külső állomásának megállapítása *Campulung*-nál, az u. n. *Zsidova* (Jidova)ban.²

Mindezt azonban saját hazai területünkkel kapcsolatosan tűzetesebben szándékozom majd méltatni s itt csak az *Amutrium*-nál a mi *Zsilünk* és a *Motru* (Mitrium) egyesülésénél fekvő *Recari* helység határán valami 3000 töredékben szerencsésen kiásott s *Tocileseu* szerint *Heliogabalust* ábrázoló bronzszobrot kívánom még érinteni annak igazolásául, hogy épen a hunyadmegyei vas- és aranyhegyekhez, valamint a verestoronyi szoroson át az alsófejmegyei Érczhegységbe, a mai Zalatna, Abrudbánya felé irányított útvonalak mentén fejlődött ki déli Dácia-ban, vagyis *Dácia Malvensis*ben is a legvirágzóbb közélet s az odavaló központok, útelágazások jelentőségének valódi okait a déli *Kárpátok* válaszfalán innen a mi *Maros-Sztrigy*-vidékünk szabta meg. Ez a stratégiai hatás nem szűnt meg Dácia elestével sem, a mint azt *Tocileseu* ásatásai *Turnu Szeverinnél* szépen illusztrálják. A *Traian* által építtetett dunai hídhoz emelt hatalmas 15 tornyú castrumot Dácia felső vidékeinek elszakadása után is fontos őrállomásként gondozák épen a daciai *Kárpátokból* fenyegető veszedelmek miatt. *Nagy Constantinus* négy külső

¹ Gr. Tocileseu Neue Inschriften aus Rumemenien Archaeologische epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich Ungarn. Jhg. XIX.

² U. ö. Archaeol. epig. Mittheil. 1891. Heft 1. 15 lapján. IX. 30--32 számú bélyegekkkel.

szöglet-bástyával s 80 szobás laktanyával, *Justinianus* a dunai átjáró fedezésére szánt toronybástyával erősítette azt meg.

Mindezen saját területeinket közlelről érdeklő részletekre azonban nem terjeszkedhetünk ki. Ép oly kevésbé foglalkozhatunk ez alkalommal a *dobrudzsai* római sánczokról 1899 october 27-én tartott párisi előadásával, mert ezt saját *vallumainkkal* összehasonlítólág tüzetesebben kell majd tárgyalnunk. Az ugyan-ezen alkalommal bemutatott 62 új felíratból azonban saját területeinket érintő vonatkozásaik miatt a szűkre szabott hely daczára is a következőket kívánjuk még kiemelni:

1. *Drobeta* (Turnu-Szeverin) a Legio IV Flavia centuriojával (Julius Strato) most jelentkezik először ez a legió. Idáig Felső-Moesiából ismertük és a hunyadmegyei történelmi régészeti társulat ásatásaival, Sarmizegetusaig constatáltuk Dáciában. *Drobeta* helyőrségét rendszeren a legio V. Macedonica és legio VII. Claudia, valamint az Ala I. Claudia Gallorum képezte.

2. *Celei* (*Malvae*) a legio I. Italica veteranus sírkövet szolgáltató.

3. *Hinok* (Axiopolis) területén Valerius Valens beneficiarius legatus legionis XI. Claudiaie állít atyjának sírkövet.

4. Adam Klissiben „*Jovi optimo maximo Herculi invicti Cereri Libero patri*“ oltárt emel *Colonus de Luca tribunus militum legionis XI. Claudiaie*. Ugyanott (Tropaeum Traiani) a legio I. Italica a Legio V. Macedonica vexillatiójából 3 oltárkövet áldoztak (n. 17. I., II., III.). Már elébb egy centurioja¹ szintén ismeretes onnan. E két vexillatio és pedig a Legio I. Italica M(oesiaca) jelzővel épített Adam Klissiban (a *Tropaeum Traianiban*) *Neptun*nak egy szentélyt. Annymra Moesiához számították ezt a két legiót, hogy *Celeiben* (*Malvae*) a L(egio) V. Moes(ica) jelzővel szerepel egy téglán a rendes M(acedonica) helyett.

5. Tuleából Hadrianus és Verus (caesar) üdvéért áldoznak a veterani et cives romani consistentes. Ugyanazt tették Marcus Aurelius idejében, valamint Babadagban *Orfitus et Rufus Julianus* társcensulsaága alatt (Kr. u. 178.)

¹ *Tocilescu*: Archaeologische epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn. XVII. p. 103. Nro 47.

6. A *Jovi optimo maximo* Dolicheno emelt oltárok Celeiból (N 4.) és Novidomum (Isakeica) ismereteseek. Utóbbinál *Elagabalus* alatt *Luginus* Dometii et Aquila Barsemon et Flavius Damas papok templomot is építettek, mint nálunk az Érczegység vidékén *Zalathnánál* történt.

7. Igen érdekes egy *collegium* vagy lovagi testületnek a IV. századra utaló táblája Babadaghból. Ebben *Abbas* Herodes, *Adavius*, *Bersum*, *Barsamus*, *Theoteenus*, *Anatolius*, *Ticianus*, *Maximus Valentinus* mint *castrenses*, mások mind *circitores*, ismét mások *equitesek*ként vannak megörökítve, mint *agentes in rebus*.

8. A romániai területeken idáig ismeretlen mérföldmutatókkal is gazdagítá *Tocileseu* Dácia fölíráttárát. Így *Septimius Severus* és *Caracalla* Alsó-Moesia ismert helytartója *C. Ovinus Tertullus parancsából* (jussu et ex decreto) termini positi inter *Siampudi villam* et *vicanos Bu . . . ridavenates*. Ugyan ez a *legatus pro praetore* állítatott helyre *Tuleánál* 1 mérföldoszlopot, (N. 39.), míg innen és *Hirsovától* *Flavius Lucillianus* *legatus* alatt *Millia passum centum* mérték ki (40). *Constanzaról* is talált egy mérföldoszlopot.

9. Az *Ala Pannoniorum*, mely *Krisztus* u. 99-ben *Moesia inferior* helyőrségéhez számított *Constanzaban*; *Vespasianus* idejében veteránjainak *decuriójával* örökíti meg magát ugyancsak *Constanzából*.

10. Nagyon figyelemreméltó a *tomii* *δικος των Ἀλεξανδρείαν* nevű hajóparancsnoknak a hajósok által (*δικος των ἐν Τόμει νυκτολάτρων*) emelt dombormű (55), valamint *Skirtos dak* gladiator domborműves emléke (*Σκίρτος Δακκησις*) s a 8 darab szobormű, köztük *Neptun*, a tragikai költő *Isis*, *Tycho Poleos* (*Τύχη Πόλεως*) a görög gyarmatok *corona muralissal*, előkelő női viseletben ábrázolt *védsszentje*, *Pluto* és *Persephone*, *Jupiter* és *Asklepios* szobra mind *Tomiból*.

11. Ránk, *Felső-Dácia* lakóira említést érdemel *Daizus*, a *Comozeus* fajának barbár és épen *dák* hangzású neve, a kit *infectus a Costobocis* temettek el *Adam-Klissiben* (*Tropaeum Traiani*) agg szülei.

A *kostobokok* görögországi betörését Kr. u. 170. ismerjük a *historiából*. Egy római felirat Kr. u. 175–180 közt *per Achaian*

et Macedoniam et in Hispanias adversus Costobocas et Mauros rebelles ellen viselt háborúról szól. Ime itt az Al-Dunánál a mi Kárpátjaink közelében is éreztették pusztításukat s fegyverüktől vérezett el *Daizus*, a romanizált dák családbeli vitéz is.

Azt hiszem, érdemes munkát végezék tehát, a midőn Tocilescu Györgynek hazánkban kevésbé ismert, de a mi Dáciánkat oly közelről érdeklő, a mi történetünkkel sűrű vonatkozásban álló felfedezéseire irányítam e rövid vázlatban honfitársaim figyelmét. *Tocilescuval* sokkal távolabb eső országok tudósai előszeretettel foglalkoznak; mennyivel szükségesebb tehát, hogy ásatásainak gazdag eredményeit mi is értékesítsük hazánk legrégibb történetírásánál.

TÉGLÁS GÁBOR.